

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Warszawie

LWA –4101-008-03/2014

P/14/086

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Warszawie

ul. Filtrowa 57, 02-056 Warszawa

T +48 22 444 57 72, F +48 22 444 57 62

lwa@nik.gov.pl

Adres korespondencyjny: Skr. poczt. P-14, 00-950 Warszawa 1

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/14/086 - Ochrona powietrza przed zanieczyszczeniami
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Warszawie
Kontroler	Paweł Krawczak, doradca ekonomiczny, upoważnienie do kontroli nr 90388 z 31 marca 2014 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2)
Jednostka kontrolowana	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie, ul. Ogrodowa 5/7, 00-893 Warszawa (dalej: Wojewódzki Fundusz lub Fundusz)
Kierownik jednostki kontrolowanej	Artur Dąbrowski Prezes Zarządu Funduszu (dowód: akta kontroli str. 3)

II. Ocena kontrolowanej działalności

Ocena ogólna

Uzasadnienie oceny ogólnej

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie¹ działania Wojewódzkiego Funduszu w latach 2008-2014 (do czasu zakończenia kontroli)² w zakresie dofinansowania realizacji zadań dotyczących poprawy jakości i ochrony powietrza przed zanieczyszczeniami.

Fundusz corocznie przeznaczał znaczące środki na dofinansowanie zadań służących poprawie jakości powietrza. Zadania dotyczące tej dziedziny uwzględnione były w kolejnych Strategiach działania Funduszu oraz na listach przedsięwzięć priorytetowych tej jednostki. Stopniowo od 2012 r. usprawniano procedury wyboru dofinansowanych przedsięwzięć. Potencjalni beneficjenci byli informowani o możliwościach i zasadach uzyskania dofinansowania ze środków Funduszu, m.in. poprzez organizację konferencji i warsztatów poświęconych temu zagadnieniu. W 2013 r. przeprowadzono badania ankietowe w jednostkach samorządu terytorialnego (gminach i powiatach), mające na celu ustalenie rodzajów zadań z zakresu ochrony środowiska (w tym ochrony powietrza), na które te jednostki planują uzyskać dofinansowanie ze środków Funduszu w 2014 r.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Planowanie środków na ochronę powietrza

1.1. Wysokość planowanych limitów wydatków Funduszu na dofinansowanie w danym roku zadań z zakresu ochrony środowiska określana była w planach działalności oraz w planach finansowych uchwalanych przez Radę Nadzorczą. W planach działalności wyodrębniano limity wydatków na poszczególne rodzaje zadań, w tym na ochronę powietrza.

(dowód: akta kontroli str. 125-400)

W latach 2008 – 2011 środki na ochronę powietrza planowane były przy uwzględnieniu złożonych przez wnioskodawców, tzw. kart informacyjnych,

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna.

² Badaniami kontrolnymi objęto również działania podejmowane we wcześniejszym okresie w takim zakresie w jakim skutki tych działań miały wpływ na realizację zadań z zakresu ochrony powietrza w badanym okresie.

na podstawie których (po ich weryfikacji i ocenie) Zarząd Funduszu ustalał (w uchwałach) listy zadań przyjętych do dofinansowania (w formie dotacji lub pożyczki) w danym roku ze środków Funduszu, w podziale na poszczególne rodzaje zadań, w tym m.in. w zakresie ochrony powietrza. W każdym roku rozpatrywano również dodatkowo złożone wnioski, nieujęte na ww. liście zadań. W 2008 r. w tym trybie rozpatrzono 50 wniosków, w 2009 r. – 76, w 2010 r. – 68, w 2011- 91.

Od 2012 r. Fundusz zrezygnował z tworzenia list zadań na rzecz ogłaszania konkursów i programów. Liczba uruchamianych programów systematycznie rosła. Podczas gdy w 2012 r. uruchomiono cztery programy dotyczące dofinansowania przedsięwzięć służących ochronie powietrza, to na 2014 r. przygotowano ich 14.

(dowód: akta kontroli str. 59-124, 401- 653, 656)

Określając wielkość środków planowanych do wydatkowania na każdy z programów i konkursów kierowano się, wg wyjaśnień Z-cy Prezesa Zarządu Funduszu oraz Dyrektora Wydziału Inwestycyjnego, zainteresowaniem ze strony beneficjentów oraz raportami publikowanymi przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, dotyczącymi stanu środowiska w województwie mazowieckim.

(dowód: akta kontroli str. 656, 683-684)

W 2013 r. do gmin i powiatów z terenu województwa mazowieckiego Fundusz skierował ankietę w celu uzyskania m.in. informacji o rodzajach zadań z zakresu ochrony środowiska, na realizację których jednostki te planują ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu 2014 r. Spośród 240 respondentów, którzy odpowiedzieli na ankietę: 121 zgłosiło zainteresowanie dofinansowaniem zadań w zakresie termomodernizacji budynków; 66 – zadań dotyczących zakupu i montażu kolektorów słonecznych; 35 – zadań dotyczących „poszanowania energii elektrycznej”; 33 – zadań dotyczących modernizacji systemów ciepłych; 23 - zadań dotyczących zakupu i montażu pomp ciepła; 13 – zadań dotyczących ograniczenia zanieczyszczeń z niskiej emisji; 5 - zadań dotyczących zakupu i montażu kotłów na biomasę; 4 - zadań dotyczących ograniczenia emisji pyłowych i gazowych w transporcie.

(dowód: akta kontroli str. 696-700, 723-725)

W latach 2008-2013 Fundusz wydatkował na dofinansowanie zadań z zakresu ochrony powietrza w formie dotacji lub pożyczek kwotę ogółem 249 713,0 tys. zł. Wielkość wydatków poniesionych na ten cel stanowiła średnio 78,1% środków zaplanowanych w poszczególnych latach na wydatki w tym zakresie oraz 18,0% ogółu środków wydatkowanych przez Fundusz ogółem na dofinansowanie zadań inwestycyjnych z zakresu ochrony środowiska (1 388 916,4 tys. zł). W kolejnych latach wielkość środków zaplanowanych przez Fundusz na dofinansowanie zadań w dziedzinie ochrony powietrza oraz ich udział w planowanych wydatkach na dofinansowanie zadań inwestycyjnych z zakresu ochrony środowiska kształtowały się następująco: 2008 r. – 70 150 tys. zł (20,8%); 2009 r. – 53 000 tys. zł (20,2%); 2010 r. – 41 250 tys. zł (18,8%); 2011 r. – 49 000 tys. zł (17,3%); 2012 r. – 41 100 tys. zł (15,8%); 2013 r. – 65 161,3 tys. zł (24,5%). Wielkość środków wydatkowanych na ten cel oraz procentowe wykorzystanie zaplanowanych środków kształtowały się następująco: 2008 r. – 55 569,8 tys. zł (79,2%); 2009 r. – 50 402,5 tys. zł (95,1%); 2010 r. – 38 769,9 tys. zł (94,0%); 2011 r. – 36 525,5 tys. zł (74,5%); 2012 r. – 31 177,5 tys. zł (75,9%); 2013 r. – 37 267,8 tys. zł (57,2%).

(dowód: akta kontroli str. 669)

Zgodnie ze sprawozdaniami z działalności Funduszu stan wolnych nierozdysponowanych środków finansowych Funduszu³ na koniec kolejnych lat z okresu 2010-2013 kształtował się następująco: 45,8 mln zł; 43,8 mln zł; 56,5 mln zł; 17,3 mln zł.

(dowód: akta kontroli str. 1016-1029)

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił m.in., że wydatkowanie zaplanowanych środków wynikało z ilości ostatecznie przedłożonych przez beneficjentów wniosków szczegółowych. Pomimo raportów sporządzanych przez WIOŚ wskazujących na dalszą potrzebę poprawy jakości powietrza oraz proponowaną przez Fundusz szeroką ofertę możliwości dofinansowania zadań, jednostka ta ostatecznie nie ma wpływu na ilości składanych w tej dziedzinie wniosków beneficjentów, które umożliwiłyby wydatkowanie środków. W latach 2008 – 2013 Fundusz rozpatrzył pozytywnie ponad 90% złożonych wniosków.

(dowód: akta kontroli str. 673-674)

1.2. Rada Nadzorcza Funduszu zatwierdzała co roku (w terminie do 30 czerwca) w formie uchwały listy przedsięwzięć priorytetowych Funduszu na kolejny rok. Przedsięwzięcia priorytetowe podlegające dofinansowaniu ze środków Funduszu w listach dotyczących lat 2008-2012 pogrupowane zostały w podziale na poszczególne dziedziny z zakresu ochrony środowiska. W dziedzinie ochrony powietrza wymieniono następujące przedsięwzięcia:

- wspieranie zadań i programów w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii;
- modernizacja systemów ciepłych w połączeniu z likwidacją lokalnych kotłowni o niskiej sprawności i złym stanie technicznym;
- wspieranie zadań z zakresu ograniczenia emisji pyłowych i gazowych;
- likwidacja niskich emisji na terenach miejskich i obszarach szczególnie chronionych;
- wprowadzanie nowych technologii w zakładach przemysłowych mających na celu ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza;
- ograniczanie emisji pyłów i gazów powstających w procesach energetycznych oraz emisji substancji toksycznych zagrażających zdrowiu i życiu ludności,
- podniesienie efektywności gospodarowania energią, poprzez ograniczenie strat przesyłowych, ograniczenie jej zużycia, w tym termorenowacja obiektów.

(dowód: akta kontroli str. 4-45)

Lista 12 przedsięwzięć priorytetowych Funduszu na 2013 r., sporządzona została bez podziału na poszczególne dziedziny. Z ochroną powietrza bezpośredni związek miało jedno przedsięwzięcie dotyczące wdrażania systemu wykorzystania odnawialnych źródeł energii poprzez realizację gminnych programów montażu kolektorów słonecznych z uprzywilejowaniem gmin, dla których jednocześnie prowadzony jest program likwidacji pokryć wykonanych z azbestu.

(dowód: akta kontroli str. 46-55)

W liście przedsięwzięć priorytetowych na 2014 r. Fundusz powrócił do ich pogrupowania w podziale na dziedziny. W zakresie ochrony powietrza wymieniono w niej następujące cztery przedsięwzięcia:

- ograniczenie zanieczyszczeń z niskiej emisji poprzez wspieranie zadań związanych z podniesieniem efektywności energetycznej, w tym również zadania termomodernizacyjne;

³ Środki znajdujące się na rachunkach Funduszu, pomniejszone o: kwoty lokat kaucyjnych, wpłaconych przez wnioskodawców jako zabezpieczenia pożyczek, kwoty przeznaczone na uregulowanie zobowiązań wynikających z zawartych umów oraz przyrzeczeń oraz transze środków przewidzianych do wypłaty w następnym roku wynikające z zawartych umów.

- wspieranie przedsięwzięć w zakresie odnawialnych źródeł energii i wysokosprawnej kogeneracji;
- wspieranie odnawialnych źródeł energii w ramach Krajowego Programu Działania w zakresie energii ze źródeł odnawialnych;
- wspieranie zadań związanych z opracowaniem programów ochrony środowiska (m.in. ochrony powietrza) i planów działania.

(dowód: akta kontroli str. 56-58)

Określone przez Radę Nadzorczą Funduszu przedsięwzięcia priorytetowe w zakresie ochrony powietrza na poszczególne lata były zgodne z przedsięwzięciami priorytetowymi wskazywanymi przez Radę Nadzorczą w kolejnych strategiach działania Funduszu⁴.

(dowód: akta kontroli str. 936, 975)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dalej także: NFOŚiGW) nie kierował w badanym okresie do Wojewódzkiego Funduszu zaleceń w zakresie kształtowania priorytetów w finansowaniu zadań w zakresie ochrony powietrza.

(dowód: akta kontroli str. 656)

1.3. Współpraca Funduszu z samorządem województwa mazowieckiego w zakresie realizacji zadań z zakresu ochrony powietrza dotyczyła udzielanie wsparcia finansowego Urzędowi Marszałkowskiemu Województwa Mazowieckiego na realizację zadań dotyczących w szczególności opracowywania planów ochrony powietrza. Łączna kwota przyznana Urzędowi Marszałkowskiemu przez Fundusz w latach 2008-2013 na realizację zadań z zakresu ochrony powietrza i ochrony przed hałasem wyniosła 4 151,3 tys. zł. Ostatecznie zawarto umowy oraz wypłacono środki na ten cel w wysokości 1 469,6 tys. zł (z czego na ochronę przed hałasem - 146,3 tys. zł).

(dowód: akta kontroli str. 657, 661, 681)

Ustalono
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność Funduszu w zakresie planowania środków finansowych na ochronę powietrza.

2. Finansowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony powietrza

Opis stanu
faktycznego

2.1. Jak wskazano w pkt. 1.1., w latach 2008 – 2011 środki na ochronę powietrza planowane były (a następnie rozdysponowane) przy uwzględnieniu złożonych przez wnioskodawców, tzw. kart informacyjnych, na podstawie których (po ich weryfikacji i ocenie) Zarząd Funduszu ustalał (w uchwałach) listy zadań przyjętych do dofinansowania.

W latach 2012 – 2013 środki Funduszu rozdysponowywane były w szczególności na podstawie ogłaszanych konkursów i programów. Fundusz uruchomił w tym okresie m.in. następujące konkursy lub programy dotyczące dofinansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony powietrza: „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej”; „Projekty z zakresu odnawialnych źródeł energii”; „Zakup i montaż kolektorów słonecznych” (kilka programów adresowanych do osób fizycznych oraz jednostek samorządu terytorialnego); „Ograniczenie zanieczyszczeń z niskiej emisji”; „Wspieranie zadań z zakresu ograniczenia emisji pyłowych i

⁴ Tj. w Strategii działania Funduszu w latach 2009-2012 (z 2008 r.) oraz następnie w Strategii działania Funduszu na lata 2013-2016, z perspektywą do 2020 roku (z 2012 r.).

gazowych w transporcie”; „Racjonalizacja zużycia i poszanowanie energii elektrycznej”.

Na 2014 r. Fundusz opracował kolejne programy, takie m.in. jak: „Wspieranie zadań z zakresu ograniczenia emisji pyłowych i gazowych w transporcie poprzez wymianę taboru”; „Ograniczenie zanieczyszczeń z niskiej emisji poprzez modernizację źródeł ciepła”; „Modernizacja indywidualnych kotłowni przez osoby fizyczne”; „Termomodernizacja budynków jednostek samorządu terytorialnego”; „Wspieranie zadań z zakresu termomodernizacji oraz związanych z odzyskaniem ciepła z wentylacji”; „Projekty z zakresu odnawialnych źródeł energii”; „Zakup i montaż kolektorów słonecznych”.

Ponadto Fundusz, na podstawie umów Bankiem Ochrony Środowiska (dalej także „BOŚ”) z 20 grudnia 2006 r. oraz 2 sierpnia 2010 r., dopłacał do kredytów udzielanych przez Bank na zadania związane m.in. z ochroną powietrza.

(dowód: akta kontroli str. 401-653, 837-858)

W latach 2008-2013 w wyniku realizacji umów o dofinansowanie ze środków Funduszu przedsięwzięć służących ochronie powietrza uzyskano łącznie następujące efekty ekologiczne (wyliczane wg metodologii stosowanej przez Fundusz): oszczędność w zużyciu energii cieplnej - 513 353 GJ/rok; oszczędność energii elektrycznej – 3 527 578 kWh/rok; zmniejszenie emisji zanieczyszczeń wprowadzanych do powietrza (redukcja Mg/rok) – 334,392 (dwutlenek siarki); 162,797 (tlenki azotu), 607,687 (tlenek węgla), 36 412,882 (dwutlenek węgla), 281,023 (pył). Należy dodać, że powyższe dane dotyczące oszczędności energii cieplnej są niepełne, gdyż w latach 2011-2013 w odniesieniu do przedsięwzięć dotyczących zakupu i montażu odnawialnych źródeł energii efekt ekologiczny wyliczany był jako suma powierzchni zainstalowanych kolektorów słonecznych lub suma mocy zainstalowanych urządzeń (np. w okresie tym jako efekt ekologiczny wykazano zainstalowanie kolektorów o łącznej powierzchni 6 931,9 m² oraz pomp ciepła o łącznej mocy 3 293,4 kW).

Poszczególne rodzaje efektów ekologicznych uzyskiwano w wyniku dofinansowania następujących rodzajów przedsięwzięć:

- oszczędności w zużyciu energii cieplnej – głównie termomodernizacja budynków;
- oszczędności w zużyciu energii elektrycznej - modernizacja oświetlenia;
- zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do powietrza – modernizacja systemów grzewczych, budowa sieci ciepłych, wymiana taboru komunikacyjnego.

(dowód: akta kontroli str. 670)

2.2. Zgodnie ze rocznymi sprawozdaniami z działalności Funduszu większość dofinansowanych w latach 2008-2013 przedsięwzięć inwestycyjnych służących ochronie powietrza stanowiły przedsięwzięcia termomodernizacyjne (m.in. docieplenie ścian, wymiana okien). Od 2011 r. w związku z organizowaniem przez Fundusz konkursów oraz ogłaszaniem programów dedykowanych innym przedsięwzięciom w zakresie ochrony powietrza wzrastała liczba zawieranych umów o dofinansowanie przedsięwzięć służących oszczędnościom w zużyciu energii elektrycznej, rozwojowi odnawialnych źródeł energii, ograniczaniu emisji zanieczyszczeń do powietrza.

(dowód: akta kontroli str. 401-454)

W 2008 r. Fundusz podpisał 192 umowy na dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony powietrza (w kwocie ogółem 59 072,3 tys. zł - w formie pożyczki lub dotacji)⁵. Ponadto zgodnie z umową zawartą z BOŚ, Fundusz podpisał w tym

⁵ Dla 15 inwestycji przyznano dofinansowanie zarówno w formie pożyczki jak i dotacji.

roku 45 umów na dopłaty (w kwocie 2 401,2 tys. zł) do kredytów udzielonych przez Bank na zadania związane z ochroną powietrza.

(dowód: akta kontroli str. 403)

W 2009 r. podpisano 156 umów o dofinansowanie przedsięwzięć (w kwocie ogółem 39 899,3 tys. zł)⁶ oraz 52 umów na dopłaty do kredytów bankowych, na zasadach o których mowa wyżej (w kwocie ogółem 4 026,2 tys. zł).

(dowód: akta kontroli str. 412-413)

W 2010 r. podpisano 139 umów o dofinansowanie (w kwocie 35 904,6 tys. zł) przedsięwzięć⁷ oraz dwie umowy na dopłaty do kredytów (w kwocie ogółem 49,0 tys. zł), na zasadach o których mowa wyżej.

(dowód: akta kontroli str. 421-422)

W 2011 r. podpisano 274 umowy na dofinansowanie przedsięwzięć (w kwocie 37 669,5 tys. zł)⁸, w tym 106 umów o dofinansowanie przedsięwzięć w formie dotacji (w kwocie 818,3 tys. zł) w ramach programu „Zakup i montaż kolektorów słonecznych”⁹. Ponadto w ramach realizacji umowy z BOŚ zawarto 15 umów na dopłaty lub częściową spłatę kapitału kredytu (w kwocie ogółem 549,4 tys. zł).

(dowód: akta kontroli str. 427-428)

W 2012 r. podpisano 426 umów o dofinansowanie (w kwocie 32 323,7 tys. zł) przedsięwzięć dotyczących ochrony powietrza. W ramach organizowanych w tym roku konkursów oraz ogłaszanych programów, pozytywnie rozpatrzono m.in.:

- 51 wniosków, o dofinansowanie w kwocie 6 802,7 tys. zł (na 82 złożone), w ramach konkursu pn. „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej”;
- 92 wnioski, o dofinansowanie w kwocie 3 355,8 tys. zł (na 249 złożonych), w ramach konkursu pn. „Zakup i montaż pomp ciepła o mocy do 160 kW”;
- 173 wnioski, o dofinansowanie w kwocie 1 762,0 tys. zł (na 198 złożonych), w ramach programu pn. „Zakup i montaż kolektorów słonecznych”¹⁰.

W ramach realizacji umowy z BOŚ zawarto w 2012 r. dziewięć umów na dopłaty lub częściową spłatę kapitału kredytu (w kwocie ogółem 203,9 tys. zł).

(dowód: akta kontroli str. 433-438)

W 2013 r. podpisano 252 umowy o dofinansowanie (w kwocie 63 910,5 tys. zł) przedsięwzięć dotyczących ochrony powietrza (z uwzględnieniem przedsięwzięć dotyczących instalacji odnawialnych źródeł energii)¹¹. W ramach ogłaszanych w tym roku programów, pozytywnie rozpatrzono m.in.:

- 38 wniosków o dofinansowanie w kwocie 13 916,1 tys. zł (na 42 złożone), w ramach programu pn. „Racjonalizacja zużycia i poszanowanie energii cieplnej, w tym termomodernizacja”¹²;
- 3 wnioski o dofinansowanie w kwocie 11 373,8 tys. zł (na 4 złożone), w ramach programu pn. „Modernizacja systemów ciepłych o niskiej sprawności i złym stanie technicznym, produkcja ciepła w kogeneracji oraz wprowadzanie nowych technologii w zakładach przemysłowych mających na celu ograniczanie niskiej emisji”¹³;

⁶ Dla 11 inwestycji przyznano dofinansowanie zarówno w formie pożyczki jak i dotacji.

⁷ Dla 15 inwestycji przyznano dofinansowanie zarówno w formie pożyczki jak i dotacji.

⁸ Dla 26 inwestycji przyznano dofinansowanie zarówno w formie pożyczki jak i dotacji.

⁹ Program adresowany do osób fizycznych oraz wspólnot mieszkaniowych.

¹⁰ Program adresowany jw.

¹¹ Dla 5 inwestycji przyznano dofinansowanie zarówno w formie pożyczki jak i dotacji.

¹² Program adresowany do osób prawnych oraz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, przewidujący dofinansowanie przedsięwzięć w formie pożyczki.

¹³ Program adresowany i finansowany jw.

- 160 wniosków o dofinansowanie w kwocie 2 461,2 tys. zł (na 175 złożonych), w ramach programu pn. „Ograniczenie zanieczyszczeń z niskiej emisji”¹⁴;
- 19 wniosków, o dofinansowanie w kwocie 1 023,1 tys. zł (na 22 złożone), w ramach programu pn. „Racjonalizacja zużycia i poszanowanie energii elektrycznej”¹⁵.

W ramach realizacji umowy z BOŚ zawarto w 2013 r. pięć umów na dopłaty lub częściową spłatę kapitału kredytu (w kwocie ogółem 12,3 tys. zł).

(dowód: akta kontroli str. 445-449)

Zadania dofinansowane przez Fundusz w badanym okresie, m.in. na podstawie powyższych konkursów i programów, były zgodne z głównymi kierunkami działań naprawczych określonych w programach ochrony powietrza (dalej także: POP) obowiązujących na terenie województwa mazowieckiego¹⁶.

Głównymi rodzajami zadań dofinansowanych w badanym okresie ze środków Funduszu były przedsięwzięcia służące ograniczaniu emisji powierzchniowej, w tym przedsięwzięcia dotyczące termomodernizacji budynków oraz instalacji odnawialnych źródeł energii cieplnej.

W niewielkim zakresie uruchamiane były programy dotyczące dofinansowania przedsięwzięć służących ograniczaniu tzw. emisji liniowej związanej z ruchem samochodowym. Zadaniom tym dedykowany był w badanym okresie tylko jeden program, realizowany przez Fundusz w 2013 r., dotyczący wspierania zadań w zakresie ograniczania emisji pyłowych i gazowych w transporcie (przewidujący dofinansowanie w formie pożyczki). W ramach realizacji tego programu złożony został jeden wniosek (pozytywnie rozpatrzony przez Fundusz) dotyczący przyznania pożyczki na tego rodzaju zadanie w kwocie 300 tys. zł. Na 2014 r. Fundusz opracował podobny program pn. „Wspieranie zadań z zakresu ograniczenia emisji pyłowych i gazowych w transporcie poprzez wymianę taboru”.

(dowód: akta kontroli str. 401-653, 666-667, 837-858)

Fundusz nie dofinansowywał w badanym okresie zadań dotyczących przeprowadzenia inwentaryzacji źródeł emisji zanieczyszczeń na terenie gmin.

Zastępca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił, że przyczyną był brak zainteresowania beneficjentów pozyskaniem środków na ten cel, tj. brak wniosków w tym zakresie.

(dowód: akta kontroli str. 668)

Fundusz w 2013 r. nie wziął udziału w programie priorytetowym NFOŚiGW, pn. „Likwidacja niskiej emisji wspierająca wzrost efektywności energetycznej i rozwój rozproszonych odnawialnych źródeł energii. Część I (program pilotażowy KAWKA)”. Program ten dotyczył dofinansowania realizacji przedsięwzięć ujętych w obowiązujących programach ochrony powietrza, podejmowanych przez podmioty w nich wymienione, planowanych do realizacji na terenie miast o liczbie mieszkańców powyżej 10 tysięcy lub miejscowości uzdrowiskowych. Ustalony

¹⁴ Program adresowany był do osób prawnych i osób fizycznych. W przypadku osób prawnych i osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą dofinansowanie przewidziano w formie pożyczki. W przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej dofinansowanie przewidziano w formie dotacji.

¹⁵ Program adresowany do osób prawnych oraz osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, przewidujący dofinansowanie przedsięwzięć zarówno w formie pożyczki, jak i dotacji.

¹⁶ Analizą w tym zakresie objęto następujące programy ochrony powietrza obowiązujące w latach 2008-2013: dla strefy miasto Radom – określony rozporządzeniem Wojewody Mazowieckiego Nr 66 z dnia 24 grudnia 2007 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 269, poz. 9319, ze zm.); dla strefy aglomeracja warszawska – określony rozporządzeniem Wojewody Mazowieckiego Nr 67 z dnia 24 grudnia 2007 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 269, poz. 9320); dla strefy miasto Płock – określony uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 231/08 z dnia 17 listopada 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 216, poz. 9138); dla strefy powiat legionowski – określony uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 173/09 z dnia 12 października 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 182, poz. 5129); dla strefy mazowieckiej, w której został przekroczony poziom docelowy ozonu w powietrzu – określony uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 222/09 z dnia 21 grudnia 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. z 2010 r. Nr 2, poz. 37); dla stref w województwie mazowieckim, w których został przekroczony poziom docelowy benzo(e)pirenu, jako wskaźnika wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych w powietrzu – określony uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego Nr 223/09 z dnia 21 grudnia 2009 r. (Dz. Urz. Woj. Maz. z 2010 r. Nr 2 poz. 38).

w programie limit dofinansowania w formie dotacji wynosił do 90% kosztów kwalifikowanych, w tym do 45% kosztów pokrytych miało być ze środków NFOŚiGW.

(dowód: akta kontroli str. 672, 678, 687-695)

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśniał m.in., że jednostka ta nie podejmowała w 2013 r. działań w celu zainteresowania potencjalnych beneficjentów programem „KAWKA”. Na podstawie przeprowadzonych analiz oszacowano, iż z terenu województwa mazowieckiego do dofinansowania w ramach programu kwalifikowało się dziewięć miast (Warszawa, Radom, Ciechanów, Legionowo, Piastów, Otwock, Mława, Tłuszcz i Ostrołęka). W tej sytuacji Zarząd uznał, iż tak mała ilość miast nie przyniesie dużego nim zainteresowania. Ponadto Fundusz posiadał w swojej ofercie własne programy umożliwiające finansowanie przedsięwzięć o podobnym charakterze. Uwzględnienie w tej sytuacji programu KAWKA, proponującego korzystniejsze warunki dofinansowania przedsięwzięć niż oferowały to programy własne stworzyłby trudności w wydatkowaniu własnych środków przeznaczonych na poszczególne programy. Zarząd Funduszu rozważa możliwość przystąpienia do tego programu w 2014 r. W tym celu podjęto działania mające na celu określenie zapotrzebowania potencjalnych beneficjentów.

(dowód: akta kontroli str. 672, 678)

2.3. Zasady dofinansowania przez Fundusz zadań dotyczących ochrony środowiska, w tym ochrony powietrza określały w badanym okresie następujące wewnętrzne uregulowania:

- „Zasady udzielania i umarzania pożyczek oraz udzielania dotacji ze środków Funduszu”¹⁷;
- „Szczegółowe warunki dofinansowania zadań ze środków Funduszu”¹⁸;
- Kryteria oceny wniosków o dofinansowanie ze środków Funduszu”¹⁹;
- „Kryteria wyboru i oceny przedsięwzięć finansowanych ze środków Funduszu”²⁰;
- regulaminy ogłaszanych programów i konkursów.

(dowód: akta kontroli str. 455-653, 726-819, 834-927)

Samorząd województwa mazowieckiego miał możliwość kontroli i wpływania na treść dokumentów, które przyjmowane były uchwałami Rady Nadzorczej, z uwagi na fakt, iż w skład tego organu, zgodnie z art. 400f ust. 2 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska²¹, wchodzi przewodniczący komisji właściwej do spraw środowiska sejmiku województwa (lub jego zastępca) oraz dyrektor lub wicedyrektor departamentu do spraw ochrony środowiska urzędu marszałkowskiego.

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił m.in., że Wojewódzki Fundusz nie był zobowiązany do uzgadniania z organami samorządu terytorialnego zasad oraz kryteriów przyznawania dofinansowania. Współpraca z tym samorządem polegała na zabezpieczaniu w planie finansowym środków na dofinansowanie zadań realizowanych przez samorząd.

(dowód: akta kontroli str. 685-686)

Jak wskazano wyżej w latach 2008-2011 wyboru przedsięwzięć do dofinansowania ze środków Funduszu dokonywano głównie w oparciu o składane przez wnioskodawców, tzw. kart informacyjne, na podstawie których Zarząd Funduszu

¹⁷ Ustalone przez Radę Nadzorczą uchwałami: Nr 32/04 z 24 listopada 2004 r. ze zm.; Nr 07/09 z 5 lutego 2009 r.; Nr 5/10 z 3 lutego 2010 r. ze zm.; Nr 198/11 z 21 grudnia 2011 r. ze zm.; Nr 140/13 z 29 listopada 2013 r.

¹⁸ Ustalone przez Zarząd Funduszu uchwałami: Nr 159/09 z 24 lutego 2009 r. ze zm.; Nr 2031/11 z 30 grudnia 2011 r. ze zm.

¹⁹ Ustalone uchwałą Zarządu Funduszu nr 153/05 z 2 marca 2005 r. ze zm.

²⁰ Ustalone uchwałą Zarządu Funduszu nr 2366/12 z 4 grudnia 2012 r.

²¹ Dz.U. z 2013 r., poz. 1232 ze zm.

ustalał listy zadań przyjętych do dofinansowania w danych roku w danym roku. Od 2012 r. głównym trybem naboru wniosków o dofinansowanie były konkursy i programy.

Szczegółowe zasady postępowania ze złożonymi kartami informacyjnymi i wnioskami określone zostały w kolejnych „Instrukcjach obiegu, rozpatrywania i realizacji wniosków o dofinansowanie ze środków Funduszu” – wprowadzonych zarządzeniami Prezesa Zarządu Funduszu. Każdy podmiot ubiegający się o dofinansowanie zobowiązany był do złożenia karty informacyjnej zadania (do 2011 r.) lub wniosku o dofinansowanie (wg ustalonego wzoru). Dokument ten stanowił podstawę do rozpoczęcia procedury oceny zadania przez Fundusz, m.in. przy uwzględnieniu wewnętrznych uregulowań określających: kryteria wyboru przedsięwzięć do dofinansowania oraz zasady udzielania pożyczek oraz dotacji ze środków Funduszu.

(dowód: akta kontroli str. 1031-1133)

W uregulowaniach wewnętrznych określających zasady oceny zadań ubiegających się o dofinansowanie uwzględniano kryterium efektu ekologicznego.

W kryteriach oceny wniosków ustalonych uchwałą Zarządu Funduszu nr 153/05 z 2 marca 2005 r. ze zm. wyodrębniono sześć głównych kryteriów służących do oceny zadań, odnoszących się do: znaczenia merytorycznego zadania, jego zasięgu terytorialnego, przygotowania, źródeł sfinansowania realizacji, efektu ekologicznego oraz terminu realizacji. Każdemu z tych kryteriów przypisano określoną liczbę punktów możliwych do uzyskania. Najwięcej punktów (10, co stanowiło 25% punktów możliwych do uzyskania przy uwzględnieniu wszystkich kryteriów - 40 pkt) przypisano kryteriom dotyczącym przygotowania zadania i jego efektu ekologicznego. Maksymalną liczbę punktów w ramach kryterium ekologicznego mogły otrzymać zadania o szczególnie preferowanym efekcie ekologicznym, do których zaliczono m.in. budowę lub modernizację źródeł ciepła wykorzystujących energię odnawialną oraz zakup sprzętu pomiarowego i laboratoryjnego dla Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

W kryteriach wyboru i oceny przedsięwzięć ustalonych uchwałą Zarządu nr 2366/12 z 4 grudnia 2012 r., wskazano, że wszystkie wnioski o dofinansowanie podlegają ocenie zgodnie z kryteriami dostępu określającymi warunki, które muszą być spełnione, aby wniosek mógł być rozpatrzony pozytywnie lub poddany dalszej ocenie oraz (w określonych przypadkach) kryteriami selekcji, służącymi do porównania przedsięwzięć. W przypadku naboru otwartego o udzieleniu dofinansowania decyduje kolejność złożenia kompletnego wniosku o dofinansowanie w ramach przyjętego limitów środków. Kryteria selekcji definiowane są (wraz z określeniem ich punktacji) w każdym programie i konkursie, w którym stosuje się procedurę selekcji. Do kryteriów merytorycznych, które mogą być w takim przypadku zastosowane zaliczono m.in.: ujęcie zadania w dokumentach i programach strategicznych o zasięgu krajowym lub wojewódzkim lub na liście przedsięwzięć priorytetowych Funduszu; lokalizację zadania w obszarze o specjalnym znaczeniu ochronnym; zasięg jego oddziaływania; stopień przygotowania.

(dowód: akta kontroli str. 661-662, 670, 726-729, 834-836)

W praktyce, jak wynika z regulaminów konkursów i programów ogłaszanych przez Fundusz w latach 2012-2013, w przypadku naborów wniosków prowadzonych do czasu wyczerpania środków (rozpatrywanie wniosków odbywało się w tych przypadkach wg kolejności ich złożenia), kryterium efektu ekonomicznego każdorazowo uwzględniane było wśród kryteriów dostępu, w formie wymogu przedstawienia dokumentacji uwiarygodniającej podane we wniosku założenia

i dane dotyczące efektu ekologicznego. W przypadku naborów przewidujących przeprowadzenie selekcji wniosków, w większości przypadków określono w regulaminach konkursów lub programów kryteria efektu ekonomicznego służące do wyboru wniosków, takie np. jak:

- wielkość zmniejszonego obliczeniowego zapotrzebowania na ciepło (np. konkursy pn.: „Termomodernizacja zabytkowych budynków użyteczności publicznej”, „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej”);
- wielkość ograniczenia emisji dwutlenku węgla i pyłów w skali roku (np. programy pn.: „Ograniczanie zanieczyszczeń z niskiej emisji poprzez montaż kotłów na biomasę”, „Ograniczenie zanieczyszczeń z niskiej emisji”);
- wielkość ograniczenia zużycia energii elektrycznej na rok (np. konkurs pn. „Poszanowanie energii elektrycznej poprzez modernizację istniejącego oświetlenia” oraz program pn. „Racjonalizacja zużycia i poszanowanie energii elektrycznej”).

Kryterium efektywności ekologicznej nie wykorzystywano do selekcji wniosków, w przypadku następujących programów realizowanych w 2013 r.: „Projekty z zakresu odnawialnych źródeł energii”²², „Zakup i montaż kolektorów słonecznych dla JST”²³, „Podobna sytuacja dotyczyła również części programów opracowanych na 2014 r., w tym np. takich jak: „Wspieranie zadań z zakresu emisji pyłowych i gazowych w transporcie poprzez wymianę taboru”²⁴; „Modernizacja systemów ciepłych o niskiej sprawności i złym stanie technicznym, produkcja ciepła w kogeneracji oraz wprowadzenie nowych technologii w zakładach przemysłowych mających na celu ograniczenie niskiej emisji”²⁵; „Projekty z zakresu odnawialnych źródeł energii”. Efekt ekologiczny oceniany był w tych przypadkach wyłącznie w ramach zastosowania kryteriów dostępu, poprzez weryfikację wiarygodności założeń i danych dotyczących efektu ekologicznego w złożonym wniosku bądź porównanie zgodności danych zawartych w karcie efektu ekologicznego dołączonej do wniosku z projektem technicznym.

(dowód: akta kontroli str. 457-653, 838-858)

Wysokość limitu kwoty dotacji możliwej do przyznania wnioskodawcy oraz ich maksymalny udział (kształtujący się w przedziale od 30 do 50% w przypadku zadań objętych kontrolą) w finansowaniu kosztów kwalifikowanych zadania, określone były przez Fundusz odrębnie dla każdego programu i konkursu w ich regulaminach. Na analogicznych zasadach, w regulaminach konkursów i programów, które przewidywały dofinansowanie zadań ze środków Funduszu w formie pożyczki, określano wysokość limitu środków dofinansowania w tej formie oraz udział pożyczki w finansowaniu kosztów kwalifikowanych. Zgodnie z uregulowaniami wewnętrznymi²⁶, wysokość przyznanego dofinansowania ze środków Funduszu w formie pożyczki w latach 2008-2011 wynosić mogła maksymalnie 80% kosztu całkowitego zadania (a następnie kosztu kwalifikowanego zadania²⁷). W 2012 r. limit ten zwiększono do 100% kosztu kwalifikowanego.

(dowód: akta kontroli str. 455-653, 838-927)

2.4. Zasady postępowania określone w przywołanych wyżej Instrukcjach obiegu, rozpatrywania i realizacji wniosków Funduszu oraz w regulaminach konkursów i programów, wymagały przy składaniu wniosków o dofinansowania określenia

²² Program nr 2013-OZE-23.

²³ Program nr 2013-OZE-22.

²⁴ Program nr 2014-OA-14.

²⁵ Program nr 2014-OZE-27.

²⁶ Zasady udzielania i umarzania pożyczek oraz udzielania dotacji ze środków Funduszu.

²⁷ Zgodnie z definicją zamieszczoną w Zasadach udzielania i umarzania pożyczek oraz udzielania dotacji ze środków Funduszu, przez koszty kwalifikowane należy rozumieć sumę kosztów zadania, niezbędnych do osiągnięcia efektu ekologicznego.

planowanego efektu ekologicznego, który stanowił jedno z podstawowych kryteriów służących do oceny i wyboru zadań do dofinansowania. Na etapie rozliczenia umowy pracownicy Funduszu zobowiązani byli do sprawdzenia dokumentacji potwierdzającej wykonanie poszczególnych zadań zgodnie z umową, w tym m.in. dokumentów potwierdzających osiągnięcie efektu ekologicznego.

(dowód: akta kontroli str. 457-653; 661-664, 837-858; 1031-1133)

W wyniku badania wybranych sześciu umów o dofinansowanie zadań z zakresu ochrony powietrza²⁸, zawartych przez Fundusz w latach 2008-2013, stwierdzono, że w umowach tych każdorazowo określono oczekiwany efekt ekonomiczny w wyniku realizacji przedsięwzięć objętych dofinansowaniem (tj. m.in. oszacowaną oszczędność energii cieplnej lub elektrycznej). W dokumentacji rozliczeniowej dotyczącej tych spraw znajdowały się protokoły potwierdzające wykonanie prac objętych dofinansowaniem.

(dowód: akta kontroli str. 721-722, 1030)

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił m.in., że prawidłowe wykonanie zakresu rzeczowego przedsięwzięcia, z zachowaniem wszystkich przyjętych założeń do obliczenia wielkości efektu ekologicznego, jest jednoznaczne z możliwością osiągnięcia tego efektu.

(dowód: akta kontroli str. 663-664)

Zagadnienia dotyczące egzekwowania postanowień umów zawieranych w latach 2011-2012 z beneficjentami w zakresie osiąganych efektów ekologicznych, były przedmiotem kontroli wewnętrznej przeprowadzonej w kwietniu i maju 2013 r. przez pracowników Samodzielnej Sekcji ds. Kontroli. W wyniku kontroli nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie egzekwowania od beneficjentów przez Wydział Ochrony Ziemi i Powietrza dokumentów stanowiących potwierdzenie osiąganych efektów ekologicznych (biorąc pod uwagę ustalone w tym zakresie wymogi w uregulowaniach wewnętrznych oraz w umowach o dofinansowanie). Kontrolujący zwrócili jednak uwagę, że dokumenty potwierdzające rzeczowe wykonanie zadania (takie jak np. protokół odbioru końcowego robót), potwierdzają jedynie osiągnięcie efektu ekologicznego potencjalnego. Dlatego należałoby rozważyć możliwość potwierdzania efektu ekologicznego nie odnosząc się do wykonania rzeczowego zadania ale do rezultatu, np. poprzez wprowadzenie obowiązku przedstawiania certyfikatów energetycznych.

(dowód: akta kontroli str. 820-833)

Na powyższe sprawy zwróciła również uwagę Najwyższa Izba Kontroli w wystąpieniu pokontrolnym z dnia 2 października 2013 r. (znak LWA-4101-05-01/2013), po kontroli przeprowadzonej w Funduszu w II i III kw. 2013 r. We wniosku pokontrolnym dotyczącym tej sprawy NIK zwrócił się o kontynuowanie działań umożliwiających potwierdzenie uzyskania efektów ekologicznych w postaci rzeczywistych pomiarów.

W odpowiedzi z dnia 25 października 2013 r. Prezes Zarządu Funduszu poinformował m.in., że planowana jest weryfikacja kart efektów ekologicznych, które mają zawierać odpowiednie informacje oraz zestaw odpowiednich mierników potwierdzających osiągnięcie efektu ekologicznego.

(dowód: akta kontroli str. 994-1015)

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił m.in., że w ramach realizacji przedmiotowego wniosku w obecnie obowiązujących kartach efektu ekologicznego wprowadzono obowiązek przedstawienia sposobu obliczenia efektu ekologicznego.

²⁸ Zadania objęte dofinansowaniem na podstawie tych umów w czterech przypadkach dotyczyły termomodernizacji budynków, w jednym - modernizacji istniejącego oświetlenia na terenie dwóch miejscowości oraz w jednym - zakupu i montażu kolektorów słonecznych.

Obliczenia te są weryfikowane w czasie procedowania nad wnioskiem o dofinansowanie. Ponadto w fazie przygotowania jest Instrukcja kontroli zewnętrznej. Dobór zadań do kontroli prowadzony będzie w oparciu o terminy zakończenia zadania i osiągnięcia efektu ekologicznego. Instrukcja zawierać będzie również listę kontrolną, wypełniana podczas kontroli, dzięki której kontrole przeprowadzane będą w sposób wystandaryzowany.

(dowód: akta kontroli str. 664)

W latach 2011-2013 pracownicy Funduszu przeprowadzili łącznie 741 kontroli u beneficjentów, w tym 214 dotyczących prawidłowości realizacji dofinansowanych zadań z zakresu ochrony atmosfery (59 kontroli obejmowało sprawdzenie uzyskanego efektu ekologicznego). W wyniku kontroli nie stwierdzono nieprawidłowości.

(dowód: akta kontroli str.679)

2.5. Głównym źródłem informacji na temat działalności Funduszu były informacje zamieszczane na stronie internetowej tej jednostki, na których zamieszczano m.in. informacje dot. możliwości uzyskania dofinansowania na zadania proekologiczne ze środków Funduszu, regulaminy programów i konkursów, wzory dokumentacji wnioskowej, dokumenty strategiczne, najczęściej zadawane pytania.

Wojewódzki Fundusz organizował konferencje i warsztaty poświęcone m.in. dofinansowaniu zadań z zakresu ochrony środowiska ze środków Funduszu. Przykładowo na zorganizowanej 7 marca 2013 r. konferencji w Radzyminie poświęconej możliwościom pozyskania środków finansowych na zadania proekologiczne uczestniczyło 49 przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i jednostek komunalnych. W zorganizowanym 20 marca 2013 r., przez Wydział Zamiejscowy Funduszu w Ciechanowie, spotkaniu dotyczącym możliwości dofinansowania zadań z zakresu ochrony środowiska przez Fundusz uczestniczyło 54 przedstawicieli jednostek samorządowych i innych instytucji.

(dowód: akta kontroli str. 667-668, 701-720)

Z-ca Prezesa Zarządu Funduszu wyjaśnił m.in., że informacje na temat oferty dla wnioskodawców i beneficjentów zamieszczane były również w mediach (prasa, radio, telewizja). Corocznie organizowane są cykle spotkań informacyjnych dla wnioskodawców poświęcone m.in. finansowaniu zadań z zakresu ochrony środowiska ze środków Funduszu. Fundusz organizuje również warsztaty m.in. z praktycznego wypełniania wniosków, kart efektów ekologicznych, harmonogramów oraz sposobu rozliczeń końcowych. Corocznie bierze udział, jako wystawca, w różnego rodzaju środowiskowych imprezach plenerowych. Stoisko informacyjne przygotowywane jest m.in. podczas obchodów Dnia Ziemi i Dni Recyklingu organizowanych każdego roku w Warszawie oraz podczas innych mniejszych spotkań, konferencji i festynów, odbywających się na terenie województwa mazowieckiego.

(dowód: akta kontroli str. 667-668)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność Funduszu w zakresie finansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony powietrza.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach, jeden dla Prezesa Zarządu Funduszu drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli²⁹, Prezesowi Zarządu Funduszu przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Warszawie.

Warszawa, dnia 16 czerwca 2014 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Warszawie

Kontroler:
Paweł Krawczak
doradca ekonomiczny

podpis

D.W.

²⁹ Dz.U. z 2012 r., poz.82 ze zm.